

## **Лекція 14. Ризики у зовнішньоекономічній діяльності та їх страхування**

### **План:**

1. Поняття, сутність та причини виникнення ризиків у ЗЕД
2. Класифікація основних видів ризиків у ЗЕД
3. Управління ризиками та захисні застереження у контрактах
4. Форс-мажорні обставини у ЗЕД
5. Страхування як метод мінімізації ризиків у ЗЕД
6. Перестрахування в міжнародній діяльності

### **1. Поняття, сутність та причини виникнення ризиків у ЗЕД**

**Ризик у ЗЕД** — це загроза втрати ресурсів, виникнення додаткових витрат або недоотримання запланованого прибутку суб'єктами господарювання внаслідок непередбачуваності зовнішньоекономічної операції. Сутність ризику полягає в наявності ситуації, яка має невизначений результат при обов'язковій наявності ймовірних несприятливих наслідків.

Загальні причини виникнення ризиків:

- **Економічна нестабільність:** постійна зміна економічних процесів у країнах світу та нерівномірність їхнього розвитку.
- **Інформаційний дефіцит:** недостатня поінформованість про економічний стан, законодавство та ділову репутацію країн-партнерів.
- **Управлінські помилки:** відсутність чітких цілей діяльності, неправильний вибір партнера або помилкова модель управління ЗЕД на підприємстві.
- **Непередбачувані події:** стихійні лиха, техногенні катастрофи, військові конфлікти та тероризм.

### **2. Класифікація основних видів ризиків у ЗЕД**

В системі ЗЕД нараховується близько **150 видів ризиків**, які за джерелами виникнення можна поділити на кілька великих груп:

#### **2.1. Політичні та країнові ризики**

Політичні ризики пов'язані з імовірністю виникнення збитків або скорочення прибутку внаслідок державної політики країни-партнера. Сюди відносять:

- **Зміни в законодавстві:** раптове введення обмежень на експорт/імпорт або валютні операції.
- **Експропріація та націоналізація:** ризик примусового вилучення майна іноземного інвестора.
- **Військові дії та заворушення:** соціальні конфлікти, страйки, терористичні акти, що паралізують бізнес.

## 2.2. Економічні та макроекономічні ризики

Ці ризики відображають загальний рівень розвитку економіки країн-учасниць угоди:

- **Ризики в галузі:** пов'язані з конкурентним середовищем та технологічними зрушеннями у конкретній сфері діяльності.
- **Інфляційний ризик:** загроза знецінення грошових активів через зростання цін.

## 2.3. Комерційні ризики

Виникають безпосередньо в процесі реалізації товарів та послуг:

- **Неплатоспроможність:** ризик банкрутства покупця або його відмови від оплати товару.
- **Ризик упущеної вигоди:** втрати через несвоєчасність укладання контракту або відмову в реєстрації товару.

## 2.4. Валютні та фінансові ризики

Це загроза валютних втрат через коливання курсів валют у період між підписанням контракту та моментом платежу. Основні чинники:

- Зміна офіційного курсу національної валюти щодо іноземної.
- Неконвертованість валюти платежу або введення валютних обмежень урядом.

## 3. Управління ризиками та захисні застереження у контрактах

Управління ризиками спрямоване на їх мінімізацію за допомогою спеціальних стратегій та методів.

Основні методи зниження ризику:

1. **Виключення:** відмова від дій, пов'язаних із високою ймовірністю появи ризику.

2. **Зменшення:** прийняття рішень, що знижують рівень потенційних втрат.

3. **Передача:** перекладання відповідальності за ризик на іншого партнера або страхову компанію.

4. **Диверсифікація:** розширення асортименту товарів та географії ринків для розсіювання ризиків.

Захисні застереження в МГК (міжнародних господарських контрактах):

- **Валютні застереження:** умови, за яких сума платежу переглядається пропорційно зміні курсу валюти платежу до обраної стабільної валюти (валюти застереження).

- **Індексні застереження:** прив'язка ціни товару до індексів цін на світових ринках.

- **Хеджування:** метод укладання ф'ючерсних або форвардних контрактів для страхування від коливань цін.

#### 4. Форс-мажорні обставини у ЗЕД

**Форс-мажор (обставини непереборної сили)** — це надзвичайні та невідворотні події, які унеможливають виконання зобов'язань за контрактом протягом певного часу.

##### **Перелік обставин:**

- Стихійні лиха (повені, землетруси, урагани).
- Соціально-політичні події (війни, революції, страйки, тероризм).
- Дії органів влади (ембарго, закриття морських проток, заборона експорту).

Настання форс-мажору звільняє сторони від відповідальності на термін дії цих обставин, що має бути підтверджено сертифікатом (довідкою) Торгово-промислової палати (ТПП).

## 5. Страхування як метод мінімізації ризиків у ЗЕД

**Страхування в ЗЕД** — це система відносин між суб'єктами світового господарства щодо створення страхового фонду для покриття збитків, що виникають при здійсненні міжнародних операцій.

Суб'єкти та документи:

- **Страховик:** юридична особа, що надає страхові послуги.
- **Страхувальник:** особа, яка сплачує страхові премії (внески) для отримання захисту.
- **Страховий поліс:** основний юридичний документ (договір), що підтверджує умови страхування та перелік ризиків.
- **Страховий сертифікат:** документ, що засвідчує факт здійснення страхування, але іноді потребує обміну на поліс для судових доказів.

Основні види страхування в ЗЕД:

1. **Карго (Cargo):** страхування вантажів від ушкодження або загибелі під час перевезення.
2. **Каско (Hull):** страхування засобів транспорту (суден, літаків, автомобілів) від пошкоджень.
3. **Страхування експортних кредитів:** захист експортера від неплатоспроможності іноземного покупця або затримки платежу.
4. **Страхування інвестицій:** захист прямих і портфельних інвестицій від політичних ризиків (війни, конфіскація) за допомогою таких інституцій, як БАГІ (MIGA).
5. **Страхування відповідальності:** компенсація шкоди, завданої майну чи здоров'ю третіх осіб (наприклад, система «Зелена карта» для автоперевезень).

Обсяги страхової відповідальності (на основі Лондонських умов):

- **Форма А:** «З відповідальністю за всі ризики» — максимальне покриття, крім стандартних винятків (війна, радіація).
- **Форма В:** «З відповідальністю за часткову аварію» — включає стихійні лиха та катастрофи транспортного засобу.
- **Форма С:** «Без відповідальності за пошкодження, крім випадків катастрофи» — покриває лише повне знищення вантажу.

## 6. Перестраховання в міжнародній діяльності

Через значну вартість об'єктів у ЗЕД та ефект кумуляції збитків жодна страхова компанія не може нести ризики самостійно. **Перестраховання** — це передача страховиком частини прийнятих ризиків іншим компаніям (перестраховикам) для забезпечення фінансової стійкості.

### Методи перестраховання:

- **Факультативне:** кожен ризик передається окремо на основі індивідуальної оцінки.
- **Облігаторне (договірне):** страховик зобов'язаний передавати, а перестраховик — приймати всі ризики, що підпадають під умови генеральної угоди.

Ризики у зовнішньоекономічній діяльності є багатограними та потребують комплексного підходу до управління ними. Використання інструментів страхування, хеджування та юридично грамотне оформлення розділів про форс-мажор і валютні застереження дозволяють підприємствам забезпечити безперервність господарських процесів та фінансову стабільність у глобальному конкурентному середовищі